

BOLONJSKA REFORMA NA STUDIJSKIM PROGRAMIMA ARHEOLOGIJE NA FILOZOFSKOM FAKULTETU SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

*Rajna ŠOŠIĆ KLINDŽIĆ, Ina MILOGLAV
(Sveučilište u Zagrebu)*

Okolnosti implementacije

Republika Hrvatska potpisala je Bolonjsku deklaraciju 2001. godine. Unatoč mnogim problemima u sustavu visokog obrazovanja, glavni motiv za potpisivanje Bolonjske deklaracije i prijelaz na novi sustav studiranja bio je političke prirode. Tadašnja Vlada RH, a pogotovo njezina nasljednica (od 2003.) kao jedno od glavnih ciljeva postavila je približavanje i što skoriji ulazak Hrvatske u Europsku Uniju koji se u to doba procjenjivao na 2007. godinu. Promjena sustava visokog obrazovanja bio je prepoznat kao jedan od važnih elemenata približavanja i usklađivanja s Europskom Unijom. Jedno od glavnih načela Bolonjske deklaracije je upravo stvaranje jedinstvenog obrazovnog prostora preko sustava lako prepoznatljivih, usporedivih i kompatibilnih stupnjeva kako bi se promicala mobilnost i zapošljavanje europskih građana te konkurentnost europskih sustava visokog obrazovanja. Slijedeći važni aspekt je promicanje mobilnosti te savladavanje zapreka slobodnom kretanju studenata i nastavnika te promicanje europske dimenzije u visokom obrazovanju. Redosljed ciljeva bolonjske deklaracije ovdje je naveden onim redosljedom za koji smatramo da je bio najvažniji pri odlučivanju o uvođenju bolonjske reforme u hrvatske visokoškolske ustanove.

Ostali ciljevi bolonjske deklaracije kao što su promjena broja kolegija i ispita, ustroj prema ECTS bodovima, veće opterećenje nastavnika i studenata, vrlo kratki rokovi za

pripremu novih studijskih programa, slaba edukacija o zahtjevima i pravilima reforme, koji su zapravo faktori koji su se odrazili na sve korisnike i zaposlenike visokoškolskih ustanova bili su od sekundarne važnosti i nije im se poklanjalo dovoljno niti kvantitativne niti kvalitativne pažnje. U medijima se inzistiralo na mnogostrukim koristima bolonjske reforme, a kao jedan od glavnih navođeno je skraćivanje vremena studiranja što je trebalo biti od višestruke koristi i sustavu i studentima te njihovim roditeljima. Sustav je trebao postati dinamičniji, prohodniji, a studenti bi nakon minimalnog potrebnog vremena dobili sve potrebne kvalifikacije i spremni izašli na tržište rada u Hrvatskoj ili ostalim zemljama EU što bi u konačnici dovelo i do višeg udjela visokoobrazovanih građana u populaciji RH.

Neposredno nakon potpisivanja deklaracije krenulo se s pokušajima primjene Bolonjske deklaracije. Tako primjeric vijeće FFZG 2002. donosi odluku da će se postojeći četverogodišnji nastavni programi Filozofskog fakulteta bodovati po ECTS-u. Prijedlozi se upućuju Senatu Sveučilišta u Zagrebu na prihvaćanje, no s time se ipak nije započelo. Četverogodišnji studij prema ECTS ipak nije započeo, a nisu izrađeni niti novi studijski programi usuglašeni s Bolonjskom deklaracijom koji su trebali biti dovršeni do 31. svibnja 2003. Neko vrijeme reforma nije niti bila predmetom ozbiljnije i opširnije rasprave. Opseg reforme i posljedice koje ona donosi nisu bile dovoljno jasne dobrom dijelu nastavnika Filozofskog fakulteta koji najviše

vremena posvećuju problemu koji će se model sustava preuzeti – 3+2 ili 4+1. Konsenzus oko toga koji je sustav prikladniji i bolji na Filozofskom fakultetu u Zagrebu nije nikada donesen, iako je vijeće 15.7.2003. donijelo čvrstu preporuku da se prihvati 3+2, tako da se danas izvode studijski programi i kao 3+2 (velika većina) i 4+1. Sveučilište u Zagrebu nije donijelo okvir unutar kojega bi postojao jedinstveni sustav preddiplomskih i diplomskih studija jer u trenutku provođenja reforme i donošenja odluka Statut Sveučilišta u Zagrebu nije postojao, donesen je tek 2005. godine, a novi zakon o Znanosti i visokom obrazovanju se donosi u jeku rasprava na Sveučilištu i sastavnicama i stupa na snagu u srpnju 2003. (NN 123/03).

Krajem 2003. dolazi do promjene vlasti i restrukturiranja Ministarstva znanosti i tehnologije u Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa te se donose nove izmjene i dopune Zakona o znanosti i visokom obrazovanju. Stoga se u početku novi zakon ne primjenjuje, a kroz nekoliko mjeseci se počelo s izmjenama i dopunama zakona te pomaknulo implementaciju bolonje s 2004/05. na akad. g. 2005/06. (Barišić 2014). Nacionalna skupina za praćenje Bolonjskog procesa na visokim učilištima u RH osniva se 2004, a prvi sastanak održan je nepunih godinu i pol dana prije početka primjene Bolonjske deklaracije u potpunosti.

U kolovozu 2004. je osnovana „ključna institucija za jamstvo kvalitete visokoga obrazovanja i znanosti, vrednovanje studijskih programa, visokih učilišta i znanstvenih organizacija“, Agencija za znanost i visoko obrazovanje, a s radom je započela 28. 2. 2005. Rektorski zbor krajem 2004. usvoja dokument „Upute za sastavljanje prijedloga preddiplomskih i diplomskih studijskih programa“ (Kralik 2014)

Novi studijski programi izrađeni su do siječnja 2005, postupak recenzije i akreditacije studijskih programa

okončan je u lipnju, a s akad. god. 2005/06 započelo se sa izvođenjem novih studijskih programa. Za razliku od mnogih europskih zemalja (primjerice Njemačka) nije bilo razdoblja prilagodbe u kojima su se „probno“ provodili novi studijski programi kako bi se utvrdile moguće nelogičnosti i poteškoće. Ministar znanosti, obrazovanja i športa studijskim je programima izdao dopusnice na vremenski period od 5 godina.

Iz svega navedenoga vidljivo je da je veći dio vremena utrošen na rasprave načelnog karaktera, prije svega jer nije bio definiran zakonski i regulativni okvir, a da je svega nekoliko mjeseci preostalo za konkretni rad na korjenitoj reformi studijskih programa. Nije se dovoljno pažnje posvetilo edukaciji nastavnika kako bi im se objasnio smisao i pravila reforme tako da su mnoga strogo definirana pravila bolonjske deklaracije poput primjerice ECTS boda ostale nerazjašnjene, nedorečene i ostavljene na volju interpretacije pojedinog nastavnika. Zbog nedovoljne pripreme različiti studijski programi se suočavaju s različitim problemima koji kao posljedicu uglavnom imaju manji opseg znanja i kompetencija s kojima studenti izlaze iz sustava visokog obrazovanja, a uz mnogo više administrativnih poteškoća.

Među dokumentima o Bolonjskom procesu na stranicama MZOS stoji i tekst prof. Gvozdena Flege pod naslovom „Bolonjski je proces prilika za »veliko pospremanje, ono što nismo uspjeli uraditi danas uradit ćemo sutra“ u kojem izražava veliki optimizam u vezi s prihvaćanjem Bolonjske reforme te naglašava: „Otpočetak se govori o procesu, dakle o mijenjanju, a ne jednokratnoj promjeni, pa su mi se sporadična upozorenja nekolicine naših kolega o nespremnosti Hrvatske za »Bolognu« učinila bespredmetnima: ono što nismo uspjeli uraditi danas, uradit ćemo sutra, učeći na vlastitim, ali i na tuđim iskustvima i pogreškama.“ Danas možemo reći da smo znanje o

tome kako funkcionira sustav po bolonji naučili uglavnom iz vlastitih pogrešaka, no bez pravih prilika za njihovo popravljavanje. Dodatnu poteškoću pri ispravljanju uočenih pogrešaka predstavlja pravilnik prema kojem se ne dopuštaju programske izmjene veće od 20%. Reforma studijskih programa je pokrenuta 2010. kada su svi studijski programi morali izraditi svoje revidirane verzije koje su poslale u recenzijski postupak koji međutim nikada nije okončan. U tim verzijama su već ispravljene mnoge uočene pogreške i manjkavosti koje bi znatno unaprijedile kvalitetu studijskih programa.

Ishodi učenja i trajanje studiranja

Ishodi učenja na kojima su definirani studijski programi koji su stupili na snagu akad. g. 2005./06. doneseni su tijekom akad. g. 2013/14. Zbog opisanih političkih okolnosti i nedostatka ustroja reforme, nisu se prije reforme donijeli važni temelji za istu, poput definiranja ishoda učenja za svaki pojedini studijski program i svaki pojedini kolegij.

Prosječno trajanje studija na Filozofskom fakultetu bilo je preko 7 godina i potpuno se opravdano postavljalo pitanje zašto studij koji ne traje 7 godina ne završava u tom roku. Danas diplomu magistra struke studenti stječu u prosjeku nakon nešto manje od 8 godina. Tome su vjerojatno 2 razloga. Prvi je što imaju mogućnost koristiti jednu apsolventsku godinu nakon prvog ciklusa i dvije apsolventske godine nakon drugog ciklusa, što omogućava studentska prava tijekom 8 godina, a drugi je stanje na tržištu rada.

Ustroj studijskih programa po Bolonji na Filozofskom fakultetu

Filozofski fakultet je najveća sastavnica Sveučilišta u Zagrebu. Na cijelom Sveučilištu izvodi se 569 studijskih programa

(podaci 2013/14), od čega se 107 izvodi na Filozofskom fakultetu. Preddiplomskih studijskih programa je 43, diplomskih 44, jedan studijski program je integrirani (povijest i geografija), te 19 poslijediplomskih. Na preddiplomskim studijskim programima su moguće sve kombinacije, a na diplomskim sve, osim arheologije i povijesti koji su isključivo jednopredmetni programi. Količina studijskih programa i brojnost mogućih kombinacija govori o kompleksnosti Filozofskog fakulteta u odnosu na ostale sastavnice.

Studij arheologije – nekad i danas

Četverogodišnji jednopredmetni i dvopredmetni studij arheologije sastojao se od kolegija koji su trajali 2 – 6 semestara. Student jednopredmetne arheologije odslušao je 76 jednosemestralnih jedinica (podaci iz vodiča kroz studij FFZG za akad. g. 2004/05). Programom studija bilo je obavezno polaganje 21 ispita + odrada terenske nastave u trajanju od 20 radnih dana.

Odsjek za arheologiju bio je jedan od glavnih oponenta modela 3+2 tijekom rasprave o tome koji će se model preuzeti. Dosta snažno mišljenje bilo je da se u 3 godine ne može studenta arheologije obučiti niti za kakav rad u struci. U zapisnicima vijeća FFZG mogu se pronaći stavovi da se u prve tri godine mora inzistirati na temeljima struke, a tek u završne dvije godine može raditi na interdisciplinarnosti. Izrađeni je program u suprotnosti sa takvim zaključcima. Većina interdisciplinarnih kolegija je upravo na prve 3 godine, dok se na diplomskom studiju, u okviru pojedinog smjera pobliže obrađuju teme vezano uz arheološko razdoblje kojem je taj smjer usmjeren.

Od bolonjske reforme na studiju arheologije tijekom preddiplomskog studija potrebno je položiti između 35

i 40 ispita, te između 13 i 18 ispita na diplomskom studiju (brojke se razlikuju zbog izbornosti jer svaki kolegij ne završava ispitom). Student mora položiti između 48 i 58 ispita, te predati određen broj seminarskih radova i odraditi terensku nastavu u trajanju od 12 radnih dana na preddiplomskom i diplomskom studiju arheologije. Obavezna terenska nastava u trajanju od 20 radnih dana uvedena je još za starog studijskog programa.

Od 2005/2006. obvezna terenska nastava propisana je u trajanju od 12 radnih dana svake godine tijekom pred-diplomskog studija, a na smjeru antička arheologija i tijekom diplomskog studija. Akademske godine 2006/07, zbog straha od financijske krize i nesigurnog financiranja ta je obaveza smanjena na 12 radnih dana do završetka preddiplomskog studija. Zbog pravila bolonjske reforme prema kojima je sudjelovanje na nastavi obavezno, vrlo je teško organizirati terensku nastavu jer se gotovo cijele godine odvija ili nastava ili ispitni rokovi. Većina terenske nastave trenutno jest organizirana u vrijeme ispitnih rokova što studentima predstavlja poteškoće u izvršavanju obaveza, a i prekida kontinuitet terenske nastave zbog potrebe odlaženja na ispite. Zbog obaveznog pohađanja nastave iskustvo studenata arheologije u terenskom radu znatno je manjeg opsega nego onih u prijašnjem sustavu jer osim obavezne terenske prakse zbog nedostatka slobodnih termina često niti drugog terenskog iskustva nemaju prilike steći tijekom trajanja studija.

Jednopedmetni i dvopedmetni studij arheologije

Prije reforme studij arheologije je bio ustrojen kao četverogodišnji sveučilišni jednopedmetni ili dvopedmetni sveučilišni studij. Između jednopedmetnog i dvopedmetnog programa bilo je vrlo malo razlike, pa tako

dvopedmetni studenti nisu morali položiti samo ispite iz numizmatike i epigrafike, te latinskog i grčkog jezika koji su se ionako polagali na Odsjeku za klasičnu filologiju.

Studijski program prema bolonji je ustrojen na temelju obaveznih te izbornih kolegija. Izborni kolegiji se mogu slušati na matičnom studijskom programu, te izabirati iz ponude Filozofskog fakulteta ili Sveučilišta u Zagrebu.

Zbog regulative bolonjske reforme u kojoj je poželjna veća izbornost morao se ograničiti broj ECTS bodova koji student može skupiti na pojedinom dvopedmetnom studijskom programu na 12. Kako se zbog manjkave edukacije i razumijevanja značenja ECTS bodova u pravila pri izradi programa kolegijima davao veći broj ECTS bodova nego što bi to trebalo po pravilu, dvopedmetnim studentima je preostao vrlo mali broj obaveznih kolegija. Treba napomenuti da inicijalna recenzija studijskih programa nije ukazala na prevelik broj ECTS bodova po kolegiju nego se to uočilo kroz praksu.

Međutim, iskustvo je pokazalo da studenti dvopedmetnog studija arheologije kao izborne predmete upisuju one s arheologije, čak ako im to i donosi višak bodova te da su u konačnici razlike između opsega gradiva kod jednopedmetnih i dvopedmetnih studenata vrlo male.

Iako je prediplomski studij arheologije ostao u svojoj strukturi vrlo sličan starom studiju, osim što je uveden niz interdisciplinarnih kolegija, struktura je bitno izmijenjena na novoustrojenom diplomskom studiju. Uvedena su tri smjera definirana prema kronološkom faktoru – prapovijesni, antički i srednjovjekovni smjer. Sukladno tome, studenti i dobivaju odvojene nazive ovisno o smjeru koji završe – magistar arheologije – smjer prapovijesna arheologija, magistar arheologije – smjer antička arheologija

ili magistar arheologije – smjer srednjovjekovna arheologija. Program diplomskog studija definiran je kao isključivo jednopredmetni studij. Motiv za tu odluku bio je stav Odsjeka za arheologiju da se kroz tri godine ne može steći dovoljno znanja za stručno i znanstveno bavljenje arheologijom te se kroz jednopredmetnost diplomskog studija željelo taj manjak znanja i vještina nadoknaditi. Osim studija arheologije, na Filozofskom fakultetu još je kao isključivo jednopredmetni jedino diplomski studij povijesti. To dvopredmetnim studentima predstavlja poteškoću jer ne mogu nastaviti na diplomskom studiju s kombinacijom koju su završili na preddiplomskom studiju. Za sada i uprava fakulteta i MZOS taj problem rješavaju dopuštanjem upisa 1,5 studijske grupe, no taj će se problem uskoro morati riješiti na način da se uvede i dvopredmetni diplomski studij arheologije. Drugi problem predstavlja posljedica nepostojanja jedinstvene odluke o strukturi studija na FFZG, a to je moguća kombinacija 3+2 i 4+1. Student arheologije tako može završiti preddiplomski studij arheologije, no ne i filozofije jer taj program traje 4 godine. Formalno, ne može mu se izdati diploma koja je uvjet za upis na diplomski studij. Trenutno se studenti mogu upisati na diplomski studij koji je nastavak trogodišnjeg studija ako su na njemu izvršili sve obveze, a „punopravno“ se upisuju u diplomski studij kada za to ostvare uvjete i na studijskom programu prema 4+1.

Mobilnost

Primjena bolonjske deklaracije omogućuje mnogo intenzivniju i lakšu mobilnost nego prijašnji sustav. Hrvatska je ušla u program ERASMUS 2009. godine, no punopravna članica je tek od 2011. godine. To znači da su studenti mogli početi koristiti pune kapacitete mobilnosti tek 6. godina nakon početka primjene „bolonje“ na hrvatskim

sveučilištima. Studenti koriste mogućnosti mobilnosti kroz programe ERASMUS i CEEPUS, no još se uvijek suočavaju s poteškoćama priznavanja ECTS bodova nakon povratka s mobilnosti.

Kontrola kvalitete

Jedno od osnovnih načela Bolonjske deklaracije je i uspostava sustava kontrole kvalitete studijskih programa. Sveučilište u Zagrebu 2008. osniva Odbor za upravljanje kvalitetom koji osigurava i unaprijeđuje kvalitetu u svim područjima rada. Pravilnik o osiguravanju kvalitete kojim se pravno uređuje sustav osiguravanja kvalitete na Sveučilištu donešen je 2011. Pravilnik o postupku vrjednovanja studijskih programa sveučilišnih preddiplomskih, diplomskih, integriranih preddiplomskih i diplomskih te stručnih studija Sveučilišta u Zagrebu stupa na snagu tek 2010. Tim se pravilnikom regulira vrednovanje novih studijskih programa i izdavanje dopusnice, izmjene i dopune studijskih programa s dopusnicom i periodično unutarne vrednovanje studijskih programa.

Interna evaluacija se provodi svaki semestar u obliku studentske ankete, dok se vanjsko vrednovanje treba provoditi svakih 5 godina. Zbog kontrole kvalitete uvedena je i obveza reakreditiranja studijskih programa svakih pet godina.

Reakreditacija

Tijekom 2009. trebalo je započeti s postupkom reakreditacije kako bi se proces okončao i nove dopusnice izdale do početka akad. g. 2010/11. Prema Zakonu svaka ustanova mora proći proces reakreditacije svakih 5 godina. Međutim, postupak reakreditacije kasnio je, moguće i

zbog političke destabilizacije u zemlji i sektoru visokog obrazovanja uzrokovane ostavkom premijera, te ostavkom Ministra znanosti, obrazovanja i športa. Tijekom 2008. i 2009. proveden je postupak na pravnim fakultetima, a 2010/2011. na ekonomskim fakultetima (prema postupku definiranom u prijašnjem zakonu, a prije stupanja na snagu Zakona o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju). U 2011./12. reakreditacijom su se obuhvatili studijski programi iz područja tehničkih znanosti. Društveni i humanistički fakulteti su trenutno u procesu reakreditacije, u vrijeme kada bi po zakonima i pravilnicima trebao započeti drugi ciklus reakreditacije.

Hrvatski kvalifikacijski okvir

Novi sustav studiranja donio je i nove do tada nepostojeće kvalifikacije, zanimanja i nazive. Zbog zoga je bilo potrebno izraditi novi registar zanimanja te Hrvatski kvalifikacijski okvir. zakon o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru donesen je 2013. godine, a registar zanimanja još nije dovršen. Posljedica toga je nemogućnost zapošljavanja nakon tri godine, jer tržište rada nema potrebe ili saznanja o takvim zanimanjima.

Zaključak

Iz navedenoga je vidljivo da se reforma provodila prije svega bez jasno definiranih zakonskih okvira, bez jasno

definiranih smjernica i pravila, iako je trajala nekoliko godina. Rasprave o reformi su se vodile periodički, s velikim pauzama, tako da se sama implementacija odigrala u razdoblju kraćem od godinu dana. Nisu se niti pokušale sagledati dugoročne posljedice takve reforme, nego se sve rješavalo „u hodu“. Akademska zajednica nije pravilno pristupila reformi, ali veliki dio odgovornosti je i na nadležnim institucijama koje nisu uredile zakonodavne i pravne okvire prije same reforme, nego su se ključni pravilnici i zakonski akti donosili kada je sustav studiranja „po bolonji“ već započeo.

BIBLIOGRAFIJA

BARIŠIĆ P. (2014), Zakonski i institucionalni okvir Bolonjskog procesa HRVATSKA PUNIM JEDRIMA PLOVI U EUROPSKU LUKU OBRAZOVANJA: URL: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=6138&sec=2305>.

FLEGO G. (2014), Bolonjski je proces prilika za »veliko pospremanje«. ONO ŠTO NISMO USPJELI URADITI DANAS, URADIT ĆEMO SUTRA, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=6143&sec=2305>.

KRALIK G. (2014), Aktivnosti na provedbi Bolonjskog procesa; Imenovanja, prijedlozi, odluke. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=6144&sec=2305>.

Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, *Narodne novine* 123/03, 2013.